

Hennu keerab end näoga seina poole ning tõmbab teki üle pea. Kui niimoodi tekk üle pea olla, siis läheb varsti soojaks, kui silmad veel kõvasti kinni suruda, hakkavad laugude all värvid keerlema, on peaaegu nagu suvi. Ta lesib alati nii, kui öde õhtul tööle läheb ja alles vastu hommikut tagasi tuleb. Kui ta niiviisi öösiti üksi on, ilmuvad maja tagant iga kord tiigiveest vaimud välja ja hakkavad ringi kõndima. Pikka kasvu vaimud, kes tilguvad ja sahistavad, nad astuvad läbi majade, nagu oleksid need udu. Hallid ja lainetavad näod kummarduvad mägajaid vaatama, solistavad huuled ütlevad mingisuguseid sõnu. Teisi inimesi vaatavad vaimud niisama, aga just nende majas jäävad nad omavahel midagi arutama ja kisuivad siis pikkade sõrmedega tema luudest niite välja. See on väga valus, Hennu karjub, aga keegi ei kuule, või kui kuulevadki, ei tule. Ta kardab neid vaime väga. Kui öde siis lõpuks vastu hommikut koju tuleb ja on sõduritelt saadud viinast purjus, haisev ja kurnatud, ka siis ei julge poiss ikka veel püsti tõusta ning teeskleb, et magab. Öde variseb raskelt õlgedele ja jääb sinna sirakile. Pilkses pimeduses ei ole teda näha, on kuulda vaid ähkiivat hingamist ja tunda viinalehka. Aga vaimude helehallid kujud paistavad pimedas hästi ja liiguvad majade vahel ja sees kuni koiduni. Edasi-tagasi, edasi-tagasi.

Kohe aga, kui taevas heledaks läheb, on Hennu üleval ja veab end ukse juurde. Mõnikord on öde talle öösel lauanurga peale tüki leiba jätnud, ta võtab selle kaasa ja istub uksepakule. Ta sööb väikeste ampudega, see on nii magus, aga kunagi ei kaota ta valvsust. Hennu niimelt ootab, ta varitseb, ta kõigutab end. Vanamees Thies rääkis talle korra, kuidas nõiad kassi seina sisse müürisid. Panid rabeleva looma teki sisse ja ladusid kivid ümber. Thies oli siis ise poisike olnud, kränumine oli ta üles äratanud. Kassid on ju nõialoomad, nende abil saab vaime kasutada. Kui on kass käes, siis saab rahulikult oma nõiatempe

Meelis Friedenthal

Kass

teha ja julge olla. Vaimud ei saa sust siis jagu. Sarnase maja müürid leiavad arheoloogid mõne sajandi pärast, tõstavad ettevaatlikult kivid üksteise pealt ja avastavad kassi luukere, siin-seal õrnade luude kõrval on näha kõdunenud riidetükke. Kaitsemaagia, seletavad asjatundjad. Ütleavad, et kasse seostati katku ja haiguse vaimudega. Põhimõtteliselt isegi õigustatult, kassid püüavad ju hiiri ja rotte, kes on peamiselt katku kandjad. Seega hoiavadki nad ju kurja eemal. Henu seda tahtiski, et vaimud ta rahule jätaksid. Aga nad tulid ikka ja jälle tiigiveest välja ja piinasid teda. Ning kasse ei paistnud kusagil, kõik kassid linna peal olid juba ammu ära söödud. Aga ega tal ei ole päeva ajal midagi muud teha ka. Ta kõigutab end, edasi-tagasi, ja põrnitseb tühja hämarduvat tänavat. Niimoodi kõikudes on miskipärast kõige vähem valus. Kuigi see väsitab, muidugi. Aga juba õige varsti peab tuppa minema, praegu on päevad nii lühikesed. Hakkabki vaikselt hämaruma. Õde läheb jälle tööle ning tema jääb üksi. Päris üksi. Tänaval ei ole ühtegi inimest, kõik on ilmselt linnas. Kui läheb pimedaks, siis tulevad nad tagasi, igasugused hääled. Ta kuuleb, vaidlemist ja praalimist. Häldadamist ja vandumist. Poiss kõigutab end, edasi-tagasi.

„Kassi!“

„Kus?!“

„Elus kass. Näe seal.“

„Oi vennake, püüa kohe kinni!“

Poiss ajab end vaevalt püsti. Kaasasündinud süüfilisele tüüpiliste, paistetanud ja kõverate, saablikujuliste jalgadega jookseb ta kaarderdades eemal aia ääres istuva looma poole. Kass ei olnud hallide majade taustal peaaegu üldse näha, ta polnud alguses uskunudki, et see tõepoolest elus loom on. Nii palju kordi oli varju liikumine seinal või rohukõrte värin teda petnud. Poisi paljad jalad vajutavad porisse sügavaid jälgi, libisevad. Inetu nägu kisub nutule, ta sirutab käed peaaegu paluvalt välja. Ta ei ole harjunud jooksmas, jalad on kanged ja valusad. Kandilise pea ja katkunud kõrvadega kass silmitseb enda poole vaaruvat kogu igavledes. Ükskõikse näoga ootab ta kuni viimase het-

keni ning siis napilt enne, kui poisi sõrmed oleksid teda puudutanud, volksab loom roigasaia peale ja sealt edasi sama hooga üles maha katuse alla. Kass teeb seda nii kergelt ja kiirustamata, justkui meelega näidates, kui painduv, tugev ja täpne ta on. Hallitriibuline saba vilksatab korraks, kostab krabinat.

Henu jääb seisma ning vaatab tühja pilguga loomale järele. Isegi mõni aasta tagasi, kui tal jalad veel paindusid, ei oleks ta kassi katuse alt kätte saanud. Praegu on olukord täiesti lootusetu. Käed valutavad, jalad valutavad, kogu keha, iga väiksemgi luu valutab nagu haige hammas.

„Kuhu ta läks?“

Õde jõudis lõpuks talle järele ja küünitab vaatama, kuhu poiss näitab.

„Sinna üles?“

Otsustavalt hakkab tüdruk end aia peale vedama ning katsub käega palkidest tuge otsides katuse alla piiluda. Seal on pime, õhtuses valguses on võimalik vaid üksikuid piirjooni eristada, heledamad hallid ja tumedamad mustad laigud. Kass võib seal olla ükskõik kus.

„Kss, kss, kss. Kiisu, kiisu, kiisu.“

Tüdruk kutsub ja kiisitab tükk aega, aga kass ei anna endast vähimatki märki. Võib arvata, et see ei ole loomal esimene kord niiviisi inimeste eest ära lipsata. Kõik vähegi usaldavamad loomad olid ju juba ammu kätte saadud.

„Karin, mis teed seal üleval?“ kraaksatab äkki keegi kähiseva häälega. „Vargile tahad sinna minna või?“

„Kussa...“

Tüdruk vaatab roigasaia peal tasakaalu hoides alla. Muidugi, niimoodi võõra aia otsa ronides võis ei tea mis mulje asjast jääda. See maja, mille räästa küljes ta praegu rippus, kuulus ülele mornile endisele sõdurile, kes pärast 25 aasta pikkust teenistust lõpuks erru oli saanud. Nende aastate jooksul teenitud palga (ja sositati, et summutelt röövitud sõrmuste ja ehete) eest oli mees endale ostnud siin Vene agulis väikese

maja, millest poolt üüris ta välja. Kogu see Meltsiveski tiigi äärne kant oli sellised maju ja sarnaseid omanikke täis ning need valvasid pidevalt, et mõni üüriilistest vargile ei läheks. Muidugi õigusega, siin varastati üks teise tagant üsna palju. Isegi mitte vajadusest, vaid pigem mingisugusest kohustusest iga väiksematki võimalust ära kasutada. Ajad ja olud olid nii majaomanikke kui ka üüriilisi õpetanud, et kui midagi kusagil ripakil on, siis tuleb see sisse vehkida. Vaid loll jätab võimaluse kasutamata, eks ole. Pärast saab otsustada, mis sellega peale hakata. Kuna aga kellelgi midagi eriti väärtuslikku siin ei olnud – muidu ei oleks nad ju sellises kohas elanud –, ei tekitanud vargused kunagi suuremat probleemi. Sajatati ja neeti üks teist, kiristati hambaid ja klatšiti naabritega, mõnikord kakeldi, aga võimude juurde ei mindud peaaegu kunagi. Need hakkavad ju igasuguseid asju küsima, võivad hoopis sind ennast süüdistama hakata.

„Mina...“ Karin mõtleb pingsalt järele. Kui ta nüüd selle endise endise sõduri ka kampa võtab, siis jääb neile ühest kassist küll väheks. Samas aga pole vennast suurt kasu, kui ta nüüd kassi välja ehmataks, siis paneks loom poisikohmakate käte vahelt kindlasti plehku. Mehest aga oleks püüdumisel abi.

„Sa Hans, vanamees, mine teisele poole. Üks kass läks siia katuse alla!“

„Assaraisk,“ krapstab vanake kohe näidatud suunas minema ja hakkab pooljooksu pealt vana sinelit seljast ajama. „Nii, hakka tulema. Ma saan ta raisa kindlalt kätte.“

Karin vinnab end üles. „Hennu, mine sina ka kaasa, aita onu,“ hõikab ta vennale, aga see juba lähebki teisele poole, endal silmad hiilgamas peas.

„Nii, valmis!“ hüüab Karin. „Kött, kött. Kšš, kšš.“

Käpukil madala lae all küürutades hakkab ta talade peal tasakaalu hoides sügavamale pimedasse ronima. Äkki kostab krabistamist ning ühest madalast nurgast sööstabki kass välja. Kiirete hüpetega lipsab ta üle palkide ning kaob.

Alt kostab rüselmist ja sisistamist. „Raisk, kus küünistab! Assa!“

Kui Karin jõuab teisele poole ja pea õlgkatuse alt välja pistab, näeb ta, kuidas Hans püherdab oma sineli otsas. Lõpuks saab mees selle kuidagi kokku volditud ning surub rabeleva ja põtkiva puntra põlvede alla. Poiss liipab sinna juurde ja vaatab, kuidas vanake hakkab sajatades ja needes rusikatega pundart taguma.

„Säh sulle, fertammt, toifeli!“

„Nii, hoia ilusasti kinni. Ega me teda muidu surnuks ei saa, kui tuleb noaga kõri läbi lõigata. Veri vaja niieknaa ju ka enne välja lasta,“ hakkab Karin õpetama, suu kisub naerule. „Lähme minu juurde tuppa, enne veel kui keegi tuleb.“

Ta libistab end katusele alla ja nad kiirustavad kolmekesi mööda teed tiigi poole. Sealne kõige kaldapoolsem maja on nagu teisedki ühekorrueline ja õlgkatusega, aga ka korstna ja ühe kiviseinaga. Pärast ema surma on nad seal kahekesi vennaga elanud. Karinil on seal päris korralik metallpada ja isegi kuivi puid on varutud. Kui nad saavad kolmekesi kassi ära jagatud, siis saab igaüks sellest paraja kõhutäie, kui hästi arvestada, siis mitmeks päevaks. Kindlasti aga tuleb kiirustada, sest üks teisigi näljaseid on ümberringi. Juba tükimat aega ei olnud vaesemal rahval lootustki kõhtu täis süüa, linna viljatagavarad olid otsakorral, leib maksis hingehinda. Vaid soldatitele andis linn korralikumalt toitu, aga nemad muidugi oma varusid niisama ei jaganud. Sellest hoolimata oli siia igasuguseid kerjuseid kokku kogunenud, need halasid ja kaeblesid linnavärvate juures ööl ja päeval, lootsid kõige väiksematki hallitanud leivatükki.

„Ma lähen toon allikalt vett, oota siin,“ seletab Karin Hansule.

Hans istub piduliku ilmega pakule ning surub pambu kassiga vastu rinda. Hennu sätib end tema kõrvale ja vahib üksisilmi mehe süles olevat pundart. Kuidas küll peaks ta selle kassi kätte saama?

Karin astub tuppa, valab vee patta ja viskab paar oksa tuleasele. Kummardub siis maha ja hakkab tuld suuremaks puhuma. Sööd hõõguvad.

Poiss kõigutab end edasi-tagasi, silmad poolkinni.

„Hennuke väsis ära. Oota vennake, kohe varsti saab, vaid veidi veel,“ lohutab Karin teda vaadates. „Kohe teeme süüa. Sa pole ju nii ammu liha hamba alla saanud,“ soiub ta justkui iseendale. Ta seletab veel midagi endamisi ja pöördub siis Hansu poole. „Kas sa saad ise lõikamisega hakka, või pean seda mina tegema?“

„Eh, eh,“ muigab vanake. „Ma olen elu jooksul ikka kõvasti kõrisid maha võtnud. Kui sa ainult kinni hoida mõistad.“

Tuli lahvatab tugevamat põlema ja valgustab ruumi punakaks. Väljast ei paista enam sisse peaaegu üldse valgust, pinguletõmmatud põiega kaetud aknaruut on kottpime.

Karin läheb ukse juurde ja paneb selle kõvasti kinni, siis viskab kontrolliva pilgu üle toa, et ega kassil pole mingil võimalust plehku panna. Ei paista.

Ühe käega nuga välja tõmmates paneb Hans sineli aeglaselt lauale. Õde-venda harutavad puntra lahti, kass on sirakil, meelemärkuseta ja lõtv. Katkutatud karva alt aimuvad ribikondid. Kui inimesed nälgivad, siis ega loomadelgi parem elu pole. Kusagil ei vedele toidujäätmeid, lauda ukse taha ei panda väikest kausikest piimaga. Karin rabab kassi käp-padest otsustavalt kinni ja noogutab. Vanake tahab noaga tõmmata, aga hetkel, kui tera kõri puudutab, krapsab Henu äkki lähemale ja tõukab teda kõigest jõust.

„Raisk!“

Jalad kaotavad tasakaalu, käsi väärtatab, nuga lõikab looma kätke. Raskelt räntsatab mees vastu lauda, kass krampub pingule, kräunatab korra ja viskleb metsiku jõuga rabeledes üllatunud tüdruku käest lahti.

„Pagan sind võtaks,“ neab Hans, ajab end püsti ja äigab käega poisile vastu kõrvu. Henu ei ütle midagi, ta otsib kassi.

Kass aga üritab segadust kasutades varjupaika leida ning surub end nurka, otse voodi kõrvale.

„Henu!“ kisab Karin pahase häälega.

Poiss kergitab ennast ja viskub tekiga kassile peale. See hakkab kraapama ja küünistama, Henu pigistab ja hoiab täiest jõust, valuga ta on harjunud.

Äkki jääb loom vakka ning Henu teeb silmad aeglaselt lahti. Kass vaatab talle otsa, nagu öökull, väikesed hambad verised ja suu lahti nagu raipel teeveeres, keel naljakalt kurgulaes. Aga ei, surnud ta veel ei ole, ümmargustes heilkivates silmades sädeleb mõistus, elu. Solinal jõuavad kassi peast Henu kõrvu sõnad.

„Ära söö mind ära, vaimud tahavad mind endale. Kui sa mind neile annad, siis jätavad nad su rahule.“

Poiss põrnitseb kassi. Muidugi, muidugi. Seda rääkis ka vanamees Thies, seda tahaks ta kõige rohkem, eriti praegusel sügisesel ajal, kui pimedus saabub nii vara, kui ööd on nii pikad. Seda ta ootas kõik need päevad. Henu mähib kassi teki sisse ja trügib väljapääsu poole.

„Mis sul arus?“ küsib Karin, aga Henu ei vasta.

Üllatunult vaatavad Karin ja Hans, kuidas poiss ukse riivist lahti teeb ja järve poole luukab. Sinna, kust vaimud tulevad, mõtleb Henu. Saabunud pimeduses näeb ta juba esimeste veest kerivate lummutiste piirjooni, uniselt ajavad need end tiigiveest välja, ringutavad. Henu koperdab sinnapoole, vaimud kummarduavad tema kohale ja silmitsevad huviga kassi. Pikad ja tilkuvad käed libisevad üle poisil, läbi tema rinna, tema valutatavate luude ja südame. Esimene neist sirutab sõrmed välja ja tahab tema luudest niiti välja tõmmata. Henu põikleb. Ta peab selle kassi allikale viima, päris alla, siis saavad vaimud oma toidu kätte, siis nad ei tule enam kunagi välja. See kass on seal ees nagu kork, kogu linn saab siis vaimudest vabaks.

„Henu!“ karjub Karin ja jookseb vennale järele. Erusoldat Hans kappab särgiväel temaga kaasa, nuga püsti käes.

„Lollakas, anna kass siia!“

Järvest välja viiva oja kaldale on ehitatud väike vesiveski. Tuul ja vihm on hoonet hävitanud, must ja hall, mäda ja lagu on maad võtnud. Veskirastast on küll aeg-ajalt parandatud, kui keegi uus mölder on

veskisse tulnud, aga pikaleveninud vaidluste tõttu raha ja omanike üle on veski olukord kogu aeg ebakindel. Vahepeal taheti see isegi Tartu Ülikoolile anda ning sinna sisse paberiveski teha, mille toodangut siis ülikool saaks ära kasutada. Et saaks muusadele pühendatuimas linnas trükkida omaenda paberile disputatsioonid ja luulet, saaks kirjutada hanesulega kirju. Isegi üks proovipartii paberit tehti valmis, halli ja koredat. Seal veskitammijüures on allikad kõige tugevamad, kaldaservas võib näha, kuidas liiv kobrutab, kui kusagilt maa sügavusest külmad voolused end välja pressivad. Ktooniline katel, kuhu paigutatakse paari sajandi pärast torud, mille kaudu ehitatakse välja kogu linna veevärk. Just selle tiigi vett hakkavad kõik inimesed Tartus jooma. Talve ajal on seal jää nõrk ja salakaval, nii et iga aasta mõni laps kogemata sisse kukub ja vahel ka ära upub. Sinna Henu jooksebki.

Tilkuv koll ajab end allikast pooleldi välja ja teeb suu väga lahti. Poiss kukub tema ette põlvili ja hakkab teki sisse mähitud kassi vette suruma. Alla, alla, pundar mullitab ja põtkib.

Vanamees Hans on lõpuks kohale jõudnud, ägedalt rehmas ta Henu kõrvale, see kukub istuli. Poisist rohkem välja tegemata saab vanake lainetaval pinnal siplevast pambust kinni ja annab sellele paar noahoopi.

„Vat nii, kohe oleks pidanud ära torkama.“

Punane veri valgub vee peal pikkade peenikeste niitidena laiali. Vaimud tulevad allikast välja, hakkavad neid niite harutama, solistavad ja tammuvad. Nad punuvad ja sõlmivad, pikad sõrmed liiguvad vilkalt. Valgest kerast võtavad nad Henu luude pealt tõmmatud niite, kassi verest punaseid niite, koovad kampsuni. Suure suuga vaim tuleb poisi juurde ja paneb talle kampsuni selga, see imbub ta naha sisse, tõmbub luustiku ümber koomale, mähib end tema sisemusse. Henu vaatab kuidas õde hingeldades järvekese kaldal ähib, kuidas Hans harutab palaka seest surnud kassi välja. Ta tõuseb ebaledes püsti, kusagilt ei valuta enam. Punavalge kampsun on talle pisut suur, ulatub peaaegu põlvedeni, aga sellest pole midagi. Ta astub sügavamale allikasse,

selle vesi läheb tema jalgade sisse, ta tunneb, kuidas ta venib pikaks nagu kuusk. Vaimud astuvad talle väga lähedale, kiidavad teda ja patutavad talle õlale.

Henu pöörab ümber ja vaatab kuidagi väga kõrgelt, kuidas ime-likult väikeseks muutunud õde raputab madalas kaldaäärses vees ühte veidraid kõverate jalgadega poissi, kuidas selle ebaloomulikult suur pea edasi-tagasi loksab. Edasi-tagasi. Ta naeratab ja kummardub õe kohale, aga õde ei näe teda. Võibolla ei ole veel piisavalt pime.

„Mis sa tegid, hull vanamees!“ karjub Karin Hansule.

„Ei miskit, ma aind korra tõukasin. Kurat sa lärmad,“ põhjendab see kuidagi kurvalt ja kougib tiigiveest tilkuva teki välja.

„Mis nüüd saab?“

„Mis ikka...“

Karin mõtleb, kuidas ta oli paar aastat tagasi viinud ema üles Toomele kiriku varemetesse, matnud sinna pühitsetud mulda. Pannud talle hauda kaasa headelt inimestest saadud väikese kuendikööri. Just eile oli tal saanud ühe soldati käest samasuguse. Valurahaks, nagu mees muiates oli öelnud.